

KNJIŽEVNOST

Matjaž Geršič, Mojca Kumin Horvat, Erik Logar, Drago Perko, Primož Pipan:
Zemljepisna imena Slovenskega Porabja
Georitem 33

Ljubljana 2024: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 205 strani, 35 slik in 16 preglednic, ISBN 978-961-05-0813-7 (tiskana različica), ISBN 978-961-05-0814-4 (različica PDF)

ZRC SAZU Geografski inštitut Antona Melika je v knjižni zbirki Georitem (33) objavil znanstveno monografijo z naslovom *Zemljepisna imena Slovenskega Porabja* kot rezultat obsežnega terenskega dela in pregleda arhivskih virov v okviru številnih raziskovalnih projektov na ZRC SAZU. K nastanku knjige so pripomogla znanja z različnih raziskovanih področij, in sicer, zemljepisnih imen, jezikovne geografije, regionalne geografije, narodnih manjšin in nenazadnje narečnega besedotvorja.

V uvodnem poglavju je na kratko predstavljena dosedanja obravnava Slovenskega Porabja, pri čemer je razvidno, da raziskave na tem območju niso nekaj povsem novega. Kot najboljše knjige na krajevni ravni Slovenskega Porabja sta navedeni *Slovensko Porabje* (1983) in *Gornji Senik* (1988) izpod peresa Marije Kozar-Mukič, kot najsodobnejše celovito delo slovenskega zamejskega prostora pa velja monografija Jerneja Zupančiča *Slovenske manjšine v sosednjih državah* (2022). Avtorji na podlagi raziskave zemljepisnih imen Slovenskega Porabja omenjene raziskave nadgrajujejo s poudarjanjem pomena ohranjanja jezikovne dediščine, ki je tesno prepletena s kulturno identiteto in zgodovinskim spominom vsake narodne manjšine. Delo je nastalo predvsem v želji k ohranjanju in živi rabi zemljepisnih imen kot prvine nesovne kulturne dediščine pri porabskih Slovencih.

Z vidika metodologije je knjiga po eni strani rezultat kabinetnega dela, ki je obsegal študije virov, literature in poznejše analize zbranega gradiva, po drugi strani pa terenskega dela, ki je temeljilo na obisku in opravljanju intervjujev z domačini, ki poznajo slovenska zemljepisna imena. Knjiga nas sezna ni z upravno razdelitvijo, geografskim in zgodovinskim orisom Slovenskega Porabja. Pri tem lahko ugotovimo, da je od skupno 3178 naselij na Madžarskem slovenska narodnost priznana v 10 teritorialnih enotah najnižje ravni. Porabski Slovenci danes prebivajo na območju 94 km². Na gričevnatem Goričkem so to naselja Andovci (Orfalu), Gornji Senik (Felsőszölnök), Števanovci (Apátistvánfalva) ter Verica-Ritkarovci (Kétvölgy), v ravninskem delu pa Dolnji Senik (Alsószölnök), Sakalovci (Szakonyfalva) ter Monošter (Szentgotthárd). Avtorji vsako naselje skrbno preučijo glede na posamične geografske in zgodovinske posebnosti. Po nazornem geografskem in zgodovinskem orisu posameznih naselij se avtorji posvetijo podrobni obrazložitvi tipizacije in standardizacije zemljepisnih imen ter zemljepisnim imenom Slovenskega Porabja, kar vključuje njegova pokrajinska imena, imena naselij in ledinska imena.

Osrčje monografije tvori slovar in zemljevid ledinskih imen Slovenskega Porabja. Dostopna sta tudi v fizičnem izvodu – kot posebna izdaja zemljevida (ISBN 978-961-05-0825-0 (tiskana različica) in ISBN 978-961-05-0824-3 (digitalna različica)), in prek spletne aplikacije, oba pod naslovom *Ledinska imena Slovenskega Porabja*. Tematski znanstveni zemljevid, sestavljen iz kartografskega in besedilnega dela, je namenjen širši javnosti, še posebej prebivalstvu Slovenskega Porabja. Na zemljevidu so označene meje naselij v Slovenskem Porabju, njegova kartografska podlaga pa je digitalni ortofoto posnetek. Mikrotoponomi na zemljevidu so zapisani v poenostavljeni narečni obliki. Posebna izdaja zemljevida omogoča celovit in lepši pregled nad območjem. Slovar vsebuje približno 350 zemljepisnih poimenovanj v Slovenskem Porabju. Navedena so na pregleden način po posameznih naseljih v abecednem vrstnem redu, pri čemer vsako slovarsko geslo vsebuje dragocene podatke. V posameznem slovarskem geslu so poleg zapisa v poenostavljeni narečni obliki imena zapisana tudi v fonetični transkripciji in v knjižni obliki. Gesla vsebujejo tudi navedbe imen v arhivskih virih in morebitno poimenovalno motivacijo ali etimologijo imena, če sta poznani. Spletna aplikacija je s pomočjo programa *ArcGIS Online* prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://experience.arcgis.com/experience/ba486c0ef5ef42bdb2f28555f49fb8e4/>. Aplikacija vsebuje tudi možnost dodajanja ledinskih imen, v kolikor pride do ugotovitve, da kakšno ime manjka. S participativno zasnovo aplikacije je omogočeno izpolnjevanje potreb in želja uporabnikov ter zagotavljanje možnosti za izboljšave zemljevida in odpravljanje morebitnih pomanjkljivosti.

Znanstvena monografija je na voljo tako v fizični kot tudi digitalni obliki na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.3986/9789610508144>. Več o ostalih monografijah iz knjižne zbirke Georitem najdete na spletnem naslovu: <https://giam.zrc-sazu.si/sl/publikacije/georitem>.

Marko Senčar Mrdaković

Miha Koderman, Mojca Poklar (urednika):

Geografsko raziskovanje slovenske Istre 2

Slovenska znanstvena zbirka za humanistiko 11

Koper 2024: Založba Univerze na Primorskem, 223 strani, 978-961-293-302-9 (tiskana različica), ISBN 978-961-293-300-5 (različica PDF), ISBN 978-961-293-301-2 (različica HTML)

Znanstvena monografija *Geografsko raziskovanje slovenske Istre 2* je nadaljevanje prvega dela istoiemenske knjige, s čimer vsebinsko dopolnjuje in nadgrajuje najnovejša spoznanja o geografskih značilnostih slovenske Istre. Ta je nedvomno eno najbolj dinamičnih območij Slovenije, kjer se prepletajo in si v zelo omejenem prostoru konkurirajo številne dejavnosti. Za območje je značilen tudi zgodovinsko unikatni razvoj zaradi pogostega spreminjanja državnih meja, prostor pa je nasploh izrazito »kontakten« in ima tudi velik strateški pomen, zaradi česar to pokrajino lahko označimo za zelo bogat raziskovalni laboratorij.

Monografija, ki sta jo uredila Miha Koderman in Mojca Poklar, s petimi vsebinskimi poglavji osvetljuje izbrane geografske vidike preučevane pokrajine ter odstira pomembne prostorske pojave in procese v njej. Prvo poglavje z naslovom Ranljivost slovenske obale glede na dvigajočo se gladino morja (Mojca Poklar, Valentina Brečko Grubar) obravnava nadvse aktualno problematiko, metoda ocenjevanja fizične ranljivosti obale pa je tudi inovativna in ima veliko aplikativno vrednost. Nadvse dinamičen vidik razvoja raziskuje tudi drugo poglavje z naslovom Novejši urbanizacijski procesi v občini Piran – primer naselij Lucija in Sveti Peter (Miha Koderman, Nataša Kolega). Naslednje, tretje poglavje, Pot zdravja in prijateljstva: antropološko-geografski pogledi na revitalizacijo poti po nekdanji trasi ozkotirne železnice Trst–Poreč (Alenka Janko Spreizer), v nasprotju od preostalih temelji na antropološkem pristopu. To je kvečjemu dobrodošlo in osvežujoče, saj v knjigi prevladujoč geografski pogled nadgradi in obogati. Četrto poglavje Spremembe rabe zemljišč v naseljih Dvori, Movraž in Rakitovec v zadnjih 200 letih (Valentina Brečko Grubar, Mojca Poklar, Borut Stojilković) se ukvarja z eno izmed najbolj priljubljenih geografskih tematik pri nas, zaznamuje pa jo tudi kombiniranje različnih metod in podatkovnih virov. Zadnje vsebinsko poglavje z naslovom Razvojne priložnosti izbranih naselij slovenske Istre: primer Podpeči, Rakitovca in Zazida (Valentina Brečko Grubar, Branka Razpet, Miha Koderman) pa se posveča zaledju pokrajine s slabšimi pogoji za življenje in negativnimi demografskimi trendi. Knjigo zakroži sklepno poglavje, ki povzema ključne ugotovitve.

Ocenjujem, da monografija z več vidikov prispeva k razvoju geografske vede, tako v Sloveniji kot širše. Delo odlikuje pestrost uporabljenih metod in orodij, tako kvantitativnih kot kvalitativnih, in kombiniranje podatkovnih virov, tudi skozi daljše časovno obdobje. To omogoča razkritje in boljše razumevanje prostorskih procesov, ki pripomorejo k celostnemu raziskovanju in razumevanju pokrajine, kar utrjuje položaj in pomen geografije kot holistične vede.

Monografija prinaša nekatera pomembna znanstvena spoznanja ter odstira pretekle in sedanje prostorske dejavnike in silnice v slovenski Istri. Delo je nadvse aktualno, saj se navezuje na nekatere pereče

teme, kot so podnebna kriza in spremembe kulturne pokrajine, odlikuje ga tudi pogled v prihodnost, kar poraja nova raziskovalna vprašanja. Monografija obenem utrjuje položaj slovenske Istre kot ene od boljše preučeni slovenskih pokrajin, kar ji glede na specifičen zgodovinski razvoj, geografsko lego in zelo dinamičen prostorski razvoj navsezadnje tudi pritiče.

Monografijo poleg znanstvene vrednosti in aktualnosti odlikujejo tudi pregledno podajanje vsebine, terminološka ustreznost ter bogato slikovno in kartografsko gradivo. Menim, da ima knjiga široko ciljno publiko: poleg geografov (raziskovalcev, pedagogov, študentov, strokovnjakov) je potencialno zanimiva in uporabna tudi za prebivalce slovenske Istre, odločevalce in prostorske načrtovalce. Monografija je prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://zalozba.upr.si/geografsko-raziskovanje-slovenske-istre-2/>.

Jernej Tiran

Tatjana Resnik Planinc, Mojca Ilc Klun:

Sodobni izzivi didaktike geografije

GeograFF 31

Ljubljana 2024: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani; Oddelek za geografijo, 261 strani, ISBN 978-961-297-302-5 (tiskana različica), ISBN 978-961-297-301-8 (različica PDF)

»Geografija je na razpotju« in »šolska geografija je na razpotju« sta vzklika, ki ju pogosto slišimo, ko pogovor nanese na dobo digitalizacije, vprašanj o zelenem prehodu in izzivov v globalnem svetu. Najnovejša slovenska znanstvena monografija s področja didaktike geografije naslavlja te teme ter podaja odgovore na pereča vprašanja o pomembnosti geografske stroke in njeni transformaciji v pedagoške namene. Vsebine, o katerih avtorici razpravljata, so izjemnega pomena ravno v tem času, saj od leta 2022 poteka kurikularna prenova ter s tem tudi pretresanje in posodabljanje učnih načrtov za geografijo v osnovnih in srednjih šolah.

Vsako od poglavij monografije naslavlja pomembno temo in išče težišče med geografijo, izobraževanjem, strokovnim razvojem učiteljev in tehnologijo. Močna stran monografije je tako teoretičen kot tudi praktičen poudarek interdisciplinarnosti poučevanja za razumevanje okolij od domačega do globalnega. Delo tudi večkrat naslavlja tehnološko integracijo v pouk za učinkovitejše doseganje učnih ciljev ter dvigovanje ravni poučevanja; problemsko učenje gre z roko v roki z dejanskimi svetovnimi procesi, kot so na primer urbanizacija, podnebne spremembe ali raba prostora v gorah. Sistematično je predstavljen tudi pomen izobraževalnih politik skozi čas in danes. Sleherna vsebina je podkrepljena s številnimi študijami primerov in s praktičnimi primeri ter poudarjena z inovativnimi grafikami. Dodano vrednost prinaša obogatitev besedila s povednimi fotografijami z dogodkov ali razvojnih projektov, ki so skrbno povzeti.

Prav posebnega pomena je šesto poglavje z izbranimi primeri raziskovalnega dela. Tam so zbrani najbolj izstopajoči primeri raziskovanja didaktike geografije izpod peresa nekdanjih študentov avtoric monografije. Podpoglavja se tako osredotočajo na medpredmetno povezovanje in druge inovativne pristope, koncepte in metode (avtorji Teja Volčanjk, Miha Hlede, Dan Kardum Šibila, Maja Kos in Andrej Šebenik), kompetenčno zasnovo nalog (Tina Šlajpah), uporabo zemljevidov (Martina Sirk Jereb) in ozaščanje učencev o aktualnih temah, kot je denimo lokalno pridelana hrana (Maja Sirše). Vsako podpoglavje je obogateno tudi s QR kodami k učnim gradivom in s številnimi usmeritvami na sorodne avtorje.

Tatjana Resnik Planinc in Mojca Ilc Klun monografijo skleneta s pozivom k sledenju didaktike geografije sodobnim in porajajočim se trendom: z geoinformacijskimi orodji, z izobraževanjem za trajnostni razvoj ter v pokrajini in z njo, z vedno poudarjenim terenskim delom ter hkrati naslavljanjem globalnih tem in medpredmetnih povezav. Zanju nista pomembni le didaktika geografije in strokovna avtonomnost učitelja, temveč tudi povezovanje z geografi, ki niso pedagogi, in pa didaktiki drugih področij, ki naslavlja varno in vzpodbudno učno okolje ter vseživljenjsko učenje, tehnološki razvoj in razvoj na učenca osredinjenega pouka.

Monografija Sodobni izzivi didaktike geografije, ki v svojem bistvu ponazarja metodološko neoporečnost in znanstveno trdnost dognanj sodobne didaktike, je zagotovo eno temeljnih del slovenske šole didaktike geografije. Je poglobljen vir za opolnomočene tako mladih kot tudi že dolgo delujočih učiteljev ter tudi raziskovalcev in nenazadnje odločevalcev. Le pozdravili bi lahko morebitno nadaljevanje, ki bi naslovlilo tudi vprašanja o ocenjevanju pri pouku geografije in prihajajoče koncepte – kot je denimo umetna inteligenca – ki vstopajo na šolsko polje.

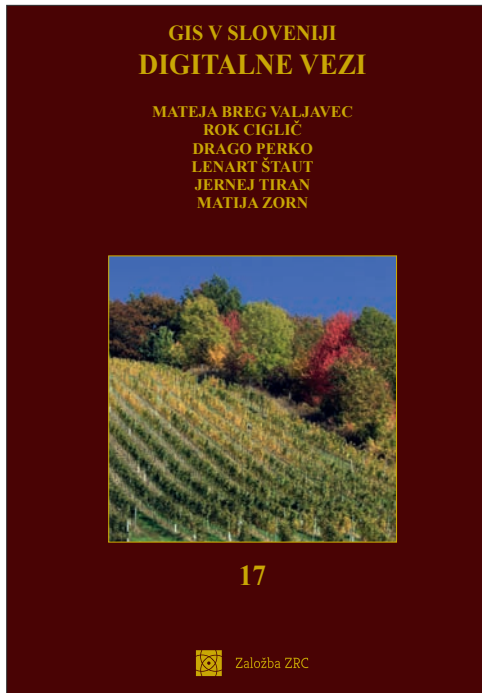
Monografijo je mogoče naročiti na spletni strani Znanstvene založbe Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://knjigarna.uni-lj.si/Zul/1006205-11>, je pa tudi prosto dostopna na: <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/579>.

Borut Stojilković

**Mateja Breg Valjavec, Rok Ciglič, Drago Perko, Lenart Štaut, Jernej Tiran, Matija Zorn (uredniki):
Digitalne vezi
GIS v Sloveniji 17**

Ljubljana 2024: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 182 strani,
ISBN 978-961-05-0887-8 (tiskana različica), ISBN 978-961-05-0888-5 (različica PDF)

Letos je bil na ZRC SAZU organiziran že 17. bienalni simpozij Geografski informacijski sistemi v Sloveniji. V skladu s hitrim razvojem novih digitalnih orodij, ki omogočajo povezovanje različnih podatkov med seboj z uporabo umetne inteligence ter zaradi čedalje več nameščenih merilcev različnih vrst, ki so bolj ali manj vidni v pokrajini, je skladen tudi naslov letošnjega simpozija – Digitalne vezi. Enak naslov ima tudi monografija, ki je pri založbi ZRC izšla ob simpoziju. V njej je na 177 straneh zbranih 14 prispevkov, ki obravnavajo različne uporabe geografskih informacijskih sistemov v številnih

strokah. Ugotovimo lahko, da je bilo v nasprotju s prejšnjim simpozijem tokrat več aplikativnih prispevkov kot teoretičnih.

Prvi prispevek obravnava geoinformacijsko podporo odločanju pri opredelitvi omejitev za letenje z brezpilotnimi letalniki, natančneje z izdelavo zemljevida primernosti za letenje v odprti kategoriji v Mestni občini Ljubljana. Sledi prispevek o geomorfologiji kraškega površja in povezanosti razporeditve jamskih vhodov z mikroreliefnimi značilnostmi kraškega površja na slovenskem dinarskem krasu. Z uporabo polavtomatskih metod in podatkov laserskega skeniranja površja sta avtorja določala mikroreliefne značilnosti neposredne okolice jamskih vhodov. Tretji prispevek predstavlja pomen starih geodetskih znamenj za geodezijo in tudi za kulturno dediščino. Avtorici sta predstavili dosedanje pobude za vpis geodetskih znamenj v register kulturne dediščine. Sledi prispevek, v katerem sodelavci na Mestni občini Ljubljana predstavljajo uporabo geografskih informacijskih sistemov za izvajanje različnih opravil na oddelkih v mestni upravi. Za svoje delo na Oddelku za urejanje prostora uporabljajo geografske informacijske sisteme v vseh fazah dela, od razvojnega načrtovanja, izdelave planskih dokumentov do neposrednega izvajanja upravnih nalog. Inovativna uporaba povezovanja geografskih informacijskih sistemov, mobilne aplikacije in navidezne resničnosti je predstavljena v petem prispevku. Prikazali so delovanje virtualne tematske poti z lokacijsko obogateno resničnostjo – PolhAR. Uporabnik aplikacije lahko s pomočjo navigacije na pametnem telefonu sledi spletnemu zemljevidu poteka tematske poti in z uporabo navidezne resničnosti odkrije posamezne izobraževalne točke na poti. Sledi prispevek, ki obravnava uporabo satelitske interferometrije *InSAR* za spremljanje premikov zemeljskega plazu na Rebrnicah ob hitri cesti Razdrto–Vipava. Avtorji so ugotavljali uporabnost različnih orbit satelitov za spremljanje plazenja pobočij glede na njihovo usmerjenost. Predstavljana je bila uporaba GIS orodij pri analizi dostopnosti obstoječih enot nujne medicinske pomoči (NMP) glede na predloga iz let 2022 in 2024. Avtorja sta ugotavljala ali bi nadomestitev obstoječega sistema enot NMP z urgentnimi centri in satelitskimi urgentnimi centri pomembno zmanjšala dostopnost enot NMP. V naslednjem

prispevku sta avtorja prikazala uporabo spletnih GIS pregledovalnikov, kjer so uporabniki na treh pilotnih območjih zajemali podatke o dostopnih turističnih objektih, poteh in ovirah za invalidne osebe. Podobno tematiko obravnava tudi naslednji prispevek, ki predstavlja vlogo geografskih informacijskih sistemov kot orodja za identifikacijo in kartiranje fizičnih ovir v prostoru za različno ovirane osebe. Prikazali so pomen povezovanja različnih podatkovnih baz za pregled nad prostorskimi izzivi in pravnem usmerjanju politik načrtovanja prostora. Sledi članek, ki predstavlja raziskavo o vplivu položajne neskladnosti med digitalnim ortofotom in podatki laserskega skeniranja pri določanju učnih vzorcev krošenj dreves. Avtorja sta ugotavljala natančnost določanja obodov krošenj posameznih dreves z različnimi vhodnimi podatki. Z daljinskim zaznavanjem se je ukvarjal tudi naslednji prispevek. Predstavljeno je kartiranje gozdnih požarov na Krasu julija 2022 z različnimi viri daljinsko zaznanih posnetkov, kot so *Sentinel 2*, *NEMO-HD*, ter posnetkov z brezpilotnimi letalniki. Avtorji so ugotavljali natančnost zaznavanja obsega požara glede na tip vhodnih podatkov. Naslednji članek prikazuje uporabe GIS orodij v zavarovalništvu na primeru spletne GIS aplikacije DRAJV zemljevid. Na zemljevidu so zbrani podatki s področja cestnoprometne varnosti, na podlagi podatkov več kot 100.000 uporabnikov mobilne aplikacije DRAJV. Zadnja dva prispevka sta ponovno na temo daljinskega zaznavanja. V prvem sta avtorja uporabila optične satelitske posnetke *Sentinel-2* in *PlanetScope* za zaznavanje košenj na območju Cerkniškega jezera z uporabo kombinacije normaliziranega diferencialnega vegetacijskega indeksa (NDVI) in normaliziranega diferencialnega vodnega indeksa (NDWI). V drugem prispevku pa sta avtorja z uporabo podatkov oblaka točk laserskega skeniranja površja in metode mini-U-Net predstavila model za samodejno zaznavanje prometnic. Poleg razvoja modela zaznave sta razvila tudi metodo, ki samodejno izdela učne vzorce, kar močno pohitri sam proces.

Monografija tudi tokrat prinaša raznolike primere uporabe geografskih informacijskih sistemov v številnih strokah. Poleg klasičnih prispevkov, ki obravnavajo GIS kot orodje za rešitev določenega problema, so v monografiji skladno z naslovom prikazani tudi primeri uporabe geografskih informacijskih sistemov, ki med seboj povezujejo številna digitalna orodja, s katerimi lahko še bolj obogatimo vrednost podatkov, ki jih uporabimo ali izdelamo.

Knjiga je prosto dostopna na spletnem naslovu: <https://doi.org/10.3986/9789610508885>. Več o ostalih monografijah iz knjižne zbirke GIS v Sloveniji pa najdete na spletnem naslovu: <https://giam.zrc-sazu.si/sl/publikacije/gis-v-sloveniji>.

Lenart Štaut